

BENKŐ ELEK
A KÖZÉPKORI SZÉKELYFÖLD

BENKŐ ELEK
A KÖZÉPKORI SZÉKELYFÖLD

Függelék

FÓTHI ERZSÉBET –BERNER ZSOLT –
HAJDU TAMÁS – KŐVÁRI IVETT

Középkori embertani leletek a Székelyföldön

GÁL ERIKA

Állatcsontleletek a középkori Székelyföldről

1. kötet

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
RÉGÉSZETI INTÉZET
BUDAPEST 2012

Lektor
ZSOLDOS ATTILA

Technikai szerkesztő
OROSZ KRISZTINA

Olvasószerkesztő:
MEZŐ PIROSKA

Képfeldolgozás, képszerkesztés
ÓSI SÁNDOR, RÉTI ZSOLT

Angol fordítás
CHRIS SULLIVAN

Támogatók

OIKA

*Nemzeti
Kulturális
Alap*

PUB-K 106508

3412/7882

ISBN

© MTA BTK Régészeti Intézet
© szerzők, fordító

Borító:
RENKÓ MARCSI

(A borító előlapján: gyámkő a sepsiszentgyörgyi vártemplom szentélyében,
15. század vége. A borító hátlapján: falikarc a keresztúri reformétus
templom tornyában, 16–17. század)

Tipográfia és nyomdai előkészítés:
ABIPRINT Kft., Budapest
Felelős vezető: Abinéri Ottó
Nyomdai munkák
AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest
Felelős vezető: Körmendi Péter

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	1
A korai székelyekről	11
A székely népnévről	12
Székelyek a középkor elbeszélő kútfőiben.	
Források és magyarázatok	15
Székelyek az Árpád-kori Kárpát-medencében.	31
A történeti és nyelvtörténeti kutatások eredményei	31
A „székely írás” emlékei	48
A korai székelyek a régészet és az embertani kutatások tükrében	59
Árpád-kori települések a Székelyföldön	73
Árpád-kori falvak és településhálózat	73
Árpád-kori lakóépületek	87
A mindennapi élet emlékei az Árpád-kori Székelyföldön	93
Középkori templomok	97
A templomépítészet kezdetei	97
A székelypetőfalvi és a zabolai temető.	112
A köznépi és a templom körüli temetők kérdéséhez	112
Székelyföldi templomok a 13–14. században	
és a késő középkorban	125
Késő középkori és kora újkori kápolnák	138
A templom körüli temetők régészeti kutatása	151
A középkori Székelyföld és a határvédelem	171
A középkori Székelyföld és a határvédelem	173

Nemesség és nemesi reprezentáció a középkori Székelyföldön	197
A várak és a székelyföldi nemesség	208
Udvarházak és hatalmi központok a késő középkori, kora újkori Székelyföldön	215
A nemesi reprezentáció emlékei	244
Kolostorok és a székely előkelők	253
<i>Székelyudvarhely–domonkos kolostor</i>	254
<i>Haraly–domonkos rendház</i>	258
<i>Marosszentkirály–pálos kolostor</i>	259
<i>Marosvásárhely–ferences kolostor</i>	271
<i>Csiksomlyó–ferences kolostor</i>	282
Falu és mezőváros a késő középkori, kora újkori Székelyföldön	297
Falusi települések	297
<i>Udvarhelyszéki tanulságok</i>	297
<i>Falvak és szállások</i>	301
<i>Házak és tüzelők</i>	307
<i>Kályhák és kályhacsempék</i>	321
<i>Határhasználat, gazdálkodás</i>	336
A mezővárosi fejlődés	340
<i>Mezőváros és régészet: Székelykeresztúr tanulsága</i>	341
<i>Szék és mezőváros: kiváltságok és konfliktusok</i>	347
<i>A székelyföldi mezőváros-hálózat kérdései</i>	350
Utak és vámok	385
Aranyosszék a középkorban	389
A kutatás előzményei és szempontjai	389
Aranyosszék fekvése	392
A kézdi székelyek beköltözése.	394
Településtörténeti előzmények és a korai székely falvak. Torockó vára	394
Aranyosszék kialakulása és szervezete	409
Aranyosszék társadalma a középkorban és a kora újkorban	413
Román falvak Aranyosszéken	420
Gazdálkodás, mesterségek és kereskedelem Aranyosszéken	423
Védelem és önvédelem: várak, barlangok	426

Összefoglalás	429
The Szekler Land in the Middle Ages	445
Summary	445
List of Figures	460
Függelék	471
Középkori embertani leletek a Székelyföldön	473
Bevezetés	473
Anyag és módszer	474
Háromszéki temetők	476
<i>Székelypetőfalva</i>	476
Demográfiai eredmények	477
A koponyák metrikus vizsgálata	480
Férfiak	480
<i>A koponya abszolút méreteinek osztályozása</i>	480
<i>A koponya jelzőinek osztályozása</i>	485
Nők	485
<i>A koponya abszolút méreteinek osztályozása</i>	485
<i>A koponya jelzőinek osztályozása</i>	490
Arclapossági eredmények	491
Férfiak	491
Nők	492
A székelypetőfalvi széria termetelemzése	494
<i>Zabola</i>	495
Demográfiai eredmények	495
A koponyák metrikus vizsgálata	496
Férfiak	496
<i>A koponya abszolút méreteinek osztályozása</i>	496
<i>A koponya jelzőinek osztályozása</i>	496
Nők	500
<i>A koponya abszolút méreteinek osztályozása</i>	500
<i>A koponya jelzőinek osztályozása</i>	500
Arclapossági eredmények	501
Férfiak	501
Nők	505
Udvarhelyszéki temetők	507
<i>Szentábrahám–Templomföld</i>	507

VIII | TARTALOMJEGYZÉK

Demográfiai eredmények	507
A koponyák metrikus vizsgálata	511
Férfiak	511
<i>A koponya abszolút méreteinek osztályozása</i>	511
<i>A koponya jelzőinek osztályozása</i>	511
Nők	512
<i>A koponya abszolút méreteinek osztályozása</i>	512
<i>A koponya jelzőinek osztályozása</i>	512
Arclapossági eredmények	513
Férfiak	513
Nők	518
A termet elemzése	520
<i>Székelykeresztúr–Római katolikus plébániatemplom</i>	520
Demográfiai eredmények	520
A koponyák metrikus vizsgálata	521
A termet elemzése	522
<i>Kányád–Régi templom</i>	522
Demográfiai eredmények	522
<i>Székelyudvarhely–Pusztá (SzentImre)</i>	523
Demográfiai eredmények	524
Csík- és gyergyószéki temetők	524
<i>Csík-szenttamás–Csonkatorony</i>	524
Demográfiai eredmények	525
A koponyák metrikus vizsgálata	525
Férfiak	526
<i>A koponya abszolút méreteinek osztályozása</i>	526
<i>A koponya jelzőinek osztályozása</i>	526
Nők	526
Arclapossági eredmények	527
Férfiak	527
Nők	530
A termet elemzése	530
<i>Csík-somlyó–Szent Péter és Pál-plébániatemplom</i>	530
Demográfiai eredmények	531
A koponyák metrikus vizsgálata	531
Férfiak	532
<i>A koponya abszolút méreteinek osztályozása</i>	532
<i>A koponya jelzőinek osztályozása</i>	532
Nők	532

Arclapossági eredmények	535
Férfiak	535
Nők	535
A termet elemzése	536
Szarhegy–Római katolikus plébániatemplom	536
Demográfiai eredmények	536
Az antropológiai vizsgálat eredményeinek értékelése	538
Háromszéki temetők	539
Udvarhelyszéki temetők	541
Csík- és gyergyószéki temetők	542
A székelyföldi embertani anyag eredetének és kapcsolatainak kutatása többváltozós statisztikai módszerrel	543
A háromszéki szériák összehasonlító vizsgálata	543
Az udvarhelyszéki szériák összehasonlító vizsgálata	545
A csík- és gyergyószéki szériák összehasonlító vizsgálata	547
Az összehasonlító vizsgálat eredményei	547
Mellékletek	553
Anthropological Finds from the Middle Ages in the Szekler Land	656
Summary	656
<i>Anthropological characterisation of Szeklers in the Middle Ages</i>	656
<i>Researching the origins of the Szeklers using the multivariate statistical method</i>	658
List of figures	661
Állatcsontleletek a középkori Székelyföldről	663
Felsőrákos–Rika vára	663
Homoródoklánd–Kustaly vára	665
Marosszentgyörgy–Gyéra alja	668
Székelykeresztúr–Kossuth-negyed (Cukrászda)	669
Marosvásárhely–Ferencs kolostor (Vártemplom)	669
Székelykeresztúr–Szabadság tér 43. telke	672
Székelykeresztúr–Szabadság tér 29. telke	673
Székelykeresztúr–Krizsa János utca 23–27.	681
Csekefalva–Lok	681
Csíkszereda–Mikó-vár	684

X |

Értékelés	686
Összefoglalás	696
Mellékletek	698
Animal Bones from the Szekler Land in the Middle Ages	747
Summary	747
List of figures	749
Rövidítések	751
Irodalom	753
Irodalom	755
Névmutató	